

Šachinšach

K záhube ho dovedlo
aj to, že nepoznal
vlastnú krajinu.

absynt
prekliati / reportéri

Ryszard
Kapuściński

~~absynt~~

Ryszard Kapuściński Šachinšach

Preklad: Karol Chmel

Prekliati reportéri
Absynt 2016

© Vydavateľstvo Absynt
Text © Ryszard Kapuściński
Cover Art © Pavlína Morháčová
ISBN 978-80-89845-71-2

Karty, tváre, polia kvetov

Milý Bože,

chcela by som, aby neexistovali zlé veci.

Debbie

(Deti píšu Bohu*)

Všetko je v takom neporiadku, akoby polícia len pred chvíľou skončila s nečakanou a nervóznou prehliadkou. Všade ležia porozhadzované noviny, stohy miestnych aj zahraničných tlačovín, mimoriadne prílohy, do očí bijúce titulky

ODLETEL

a veľké fotografie chudej predĺženej tváre, na ktorej vidieť sústredené úsilie nedať najavo nervozitu ani porážku, tváre s takými usporiadanými črtami, že už vlastne nič nevyjadruje. A vedľa exempláre ďalších mimoriadnych príloh s neskorším dátumom, ktoré zápalisto a triumfálne oznamujú

VRÁTIL SA,

a pod tým na celú stranu snímka patriarchálnej tváre, tváre prísnej a uzavretej, bez akejkoľvek chuti niečo vyjadrovať.

(Ale koľko je emócií medzi tým odletom a návratom, koľko zvýšených teplôt, koľko hnevu a hrôzy, koľko požiarov!)

Na každom kroku – na podlahe, na stoličkách, na stolíku, na písacom stole – rozhádzané listy, kusy papiera, poznámky napísané narýchlo a tak chaoticky, že sa teraz musím zamýšľať, odkiaľ som odpísal vetu „bude vás zavádzať

---

* E. Marshall, S. Hample: Listy dzieci do Pana Boga. Instytut Wydawniczy PAX, 1978, citát z poľštiny preložil Karol Chmel

a sľubovať, ale nedajte sa oklamať“ (kto to povedal? Kedy a komu?).

Alebo červenou ceruzkou na celom lístku: *Nevyhnutne zavolať 64-12-18* (no uplynulo už toľko času, že si neviem spomenúť, či to bolo telefónne číslo a prečo bolo vtedy také dôležité).

Nedokončené a neodoslané listy. *Starý! Rozprávať o tom, čo som tu videl a prežil, to by bolo naddho. Ťažko vôbec usporiadať dojmy, ktoré...*

Najväčší neporiadok vládne na veľkom okrúhлом stole: fotografie rôznych formátov, magnetofónové kazety, kotúče amatérsky nakrútených osemmilimetrových filmov, bulletin, fotokópie letákov – všetko pomiešané, poprehadzované ako na blšom trhu, bez ladu a skladu. A ešte plagáty a albumy, platne a knihy, pozbierané, darované inými ľuďmi, celá dokumentácia obdobia, ktoré sa prednávkou skončilo, ale ešte ho možno vidieť a počuť, lebo tu zostalo zachytené – na filme: plynuce rozbúrené rieky ľudí, na kazete: vzlykot muezínov, rev povelov, rozhovory, monológy, na záberoch: tváre vo vytržení, v extáze.

Pri pomyslení, že sa teraz musím vrhnúť do triedenia a ukladania (lebo sa blíži deň môjho odchodu), padá na mňa nechúť a nekonečná únava. Úprimne povedané, zakaždým, keď bývam v hoteli – a stáva sa mi to často –, mám celkom rád, keď v izbe panuje neporiadok, lebo ten vytvára dojem akého-takého života, je náhradou za intimitu a teplo, je dôkazom (síce iluzórnym, ale predsa), že také cudzie a neútulné miesto, akým je, pochopiteľne, každá hotelová izba, sa dá čiastočne zútulniť a prispôbiť podľa svojich predstáv. V pedantne upratanej izbe sa cítim spútane a osamelo, všetky rovné línie, rohy nábytku, plochy stien, celá tá ľahostajná a upätá geometria, celé to prácne a dôsledné usporiadanie existujúce akoby samo pre seba, bez stopy našej neprítomnosti, všetko mi je to neprijemné, všetko to na mňa pôsobí tiesnivo. Našťastie už po pár hodinách pobytu sa pod vplyvom mojich

aktivít (väčšinou nevedomých, vyplývajúcich z náhlivosti alebo lenivosti) celý pôvodný poriadok rozpadáva a stráca, všetky predmety ožívajú, začínajú sa sťahovať z miesta na miesto, vstupujú navzájom do nových vzťahov a súvislostí, zrazu je tesne a barokovo, a tým aj útulnejšie a domáckejšie. Človek si môže vydýchnuť a vnútorne sa uvoľniť.

Zatiaľ však nemám dosť síl, aby som niečím v tejto izbe pohlol, a tak schádzam dole, kde v prázdnej pochmúrnej hale štyria mladí ľudia popijajú čaj a hrajú karty. Sú ponorení do akejsi zložitej hry, ktorej pravidlá nikdy nemôžem pochopiť. Nie je to bridž ani poker, nie je to očko ani žolík. Hrajú s dvoma balíčkami dohromady, mlčia, v istej chvíli jeden so spokojným výrazom berie všetky karty. Po chvíli losujú, rozkladajú na stolík desiatky kariet, uvažujú, čosi rátajú a pri rátaní sa pohádajú.

Títo štyria ľudia (personál recepcie) žijú zo mňa, ja prispievam na ich živobytie, lebo v týchto dňoch som jediným hotelovým hosťom. Okrem nich vydržujem aj upratovačky, kuchárov, čašníkov, práčky, strážnikov a záhradníka, a nazdávam sa, že ešte zopár ďalších osôb a ich rodiny. Nechcem povedať, že keby som váhal so zaplatením, pomreli by títo ľudia od hladu, ale pre každý prípad sa usilujem platiť načas. Ešte pred pár mesiacmi patrilo získanie hotelovej izby medzi majstrovské výkony, bolo výhrou v lotérii. Napriek veľkému počtu hotelov tu bol taký ruch, že tí, čo prichádzali, si museli prenajímať postele v súkromných klinikách, len aby našli nejaké útočisko. No teraz sa obchody skončili, skončila sa doba ľahko zarobených peňazí a závratných transakcií, miestni biznismeni schovali prefíkané hlavy do piesku, ich zahraniční partneri všetko odhodili a narýchlo odcestovali. Zrazu pohasol turistický ruch, ustali akékoľvek medzinárodné styky. Časť hotelov zhorela, iné boli pozatvárané a prázdne – v jednom z nich si partizáni zriadili hlavný štáb. Mesto je dnes zaujaté samo sebou, nepotrebuje cudzincov, nepotrebuje svet.

Kartári prerušujú hru, chcú mi ponúknuť čaj. Tu pijú iba čaj alebo jogurt, nepijú kávu ani nijaký alkohol. Za pitie alkoholu možno dostať štyridsať rán palicou, dokonca aj šesťdesiat, a ak je vymieraním trestu poverený mocnejší chlapík (zvyčajne sa po palici načahujú práve takíto), spôsobí nám na chrbte solídne jatky. Srkame teda horúci čaj a pozeráme sa na druhý koniec haly, kde stojí pod oknom televízor.

Na obrazovke sa objavuje tvár Chomejního.

Chomejní rozpráva a sedí pritom na jednoduchom drevenom kresle, stojacom na vyvýšenom podstavci stlčenom z dosák kdesi na jednom z námestí v chudobnej (podľa nízkej kvality budov) štvrti mesta Kom. Kom je malé sivé nevyrazné mesto bez pôvabu; leží stopäťdesiat kilometrov od Teheránu, v púštnej, zmučenej, pekelné rozpálenej krajine. Zdalo by sa, že v tejto vražednej klíme predsa nemôže nič napomáhať rozjímaniu a kontemplácii, a Kom je napriek tomu mestom náboženskej horlivosti, urputnej ortodoxnosti, mystiky a bojovnej viery. V týchto končinách nájdete päťsto mešít a najväčšie duchovné školy, tu sa vedú spory medzi znalcami Koránu a strážcami tradície, tu zasadaajú ctihodní ajatolláhovia, odtiaľto Chomejní vládne krajine. Nikdy neopúšťa Kom, nechodíeva do hlavného mesta, necestuje vôbec nikam, nič a nikoho nepoctí svojou návštevou. Kedysi tu býval so svojou ženou a piatimi deťmi v malom domci v úzkej prašnej uličke, ktorej udupaným hlineným stredom tiekla stoka. Teraz sa presťahoval neďaleko, do domu svojej dcéry, s balkónom do ulice – z tohto balkóna sa Chomejní ukazuje ľuďom, keď sa tu zhromaždí väčší dav (najčastejšie sú to horliví pútnici, čo navštevujú mešity svätého mesta a predovšetkým hrob Nepoškvrnenej Fatimy, sestry ôsmeho imáma Rezu, neprístupný pre inovercov). Chomejní žije ako askéta, živí sa ryžou, jogurtom a ovocím a býva v jednej izbe s holými stenami, bez nábytku. Je tam len lôžko ustlaté na dlážke a štos kníh. V tejto izbe Chomejní prijíma (dokonca aj tie najoficiálnejšie zahraničné delegácie) tak, že

sedí na podlahe na rozprestretej deke a opiera sa chrbtom o stenu. Cez okno má výhľad na kopuly mešit a rozľahlý dvor madrasu – uzavretý svet tyrkysovej mozaiky, modrozelených minaretov, chládku a tieňa. Prúd hostí a zvedavcov plynie tadiaľto po celý deň. Keď sa blíži pauza, Chomejní sa poberie na modlitbu alebo zostáva doma, aby venoval čas rozjímaniu alebo si jednoducho – čo je u osemdesiatročného starca prirodzené – hodil šľofíka. Človek, ktorý má stály prístup do jeho izby, mladší syn Ahmed, je duchovný takisto ako otec. Ďalší syn, prvorodený, nádej života, zahynul za tajomných okolností. Vraj ho zákerne zlikvidovala šachova tajná polícia.

Kamera zachytáva zaplnené námestie, ľudí hlava na hlave. Zachytáva tváre zvedavé aj vážne. Na istom mieste, naboku, oddelené od mužov výrazne vyznačeným prázdny priestorom, stoja ženy zavinuté v burnusoch. Slnko nevidieť, je sivo, farba davu je ladená dotmava, tam, kde stoja ženy, je čierna. Chomejní je oblečený ako vždy – v tmavom voľnom odeve, s čiernym turbanom na hlave. Má nehybnú bledú tvár a sivú bradu. Keď hovorí, jeho ruky ležia na opierkach kresla, negestikujú. Nenakláňa hlavu ani telo, sedí strnulo. Len občas zmraští vysoké čelo a zdvihne obočie; okrem toho sa na tej rozhodnej nezlomnej tvári tvrdohlavého človeka s ráznou a neúprosnou vôľou, ktorá nevie ustupovať, a dokonca možno ani váhať, nepohne ani sval. V tej tvári, akoby vyformovanej raz a navždy, nemennej, nepodliehajúcej nijakým emóciám ani náladám, nevyjadrujúcej nič okrem stavu napätej pozornosti a vnútorného sústredenia, sú ustavične pohyblivé len oči, ich živý pátravý pohľad sa presúva po zvláňanom mori hláv, premeriava hĺbku námestia, vzdialenosť jeho brehov, a ďalej vedie svoju detailnú lustráciu, akoby v naliehavom hľadaní niekoho konkrétneho. Počujem jeho monotónny hlas s nevýrazným jednotvárnym zafarbením, s rovnomerným pomalým rytmom, silný, ale bez vzletov, bez temperamentu, bez lesku.

„O čom hovorí?“ pýtam sa kartárov, keď Chomejní na chvíľu stíchne a zamyslí sa nad ďalšou vetou.

„Hovorí, že si musíme zachovať dôstojnosť,“ odpovedá jeden z nich.

Kameraman teraz prechádza kamerou po strechách okolitých domov, kde stoja mladí ľudia so samopalmi, hlavy majú zavinuté v kockovaných šatkách.

„A čo vraví teraz?“ pýtam sa opäť, lebo nerozumiem jazyku fársí, v ktorom prednáša.

„Hovorí,“ odpovedá jeden, „že v našej krajine niet miesta pre cudzie vplyvy.“

Chomejní deklamuje ďalej, všetci pozorne počúvajú, na obrazovke vidieť, ako niekto tíši deti, čo sa natlačili pod zvýšeným pódium.

„Čo vraví?“ pýtam sa zase po chvíli.

„Vraví, že nám nikto v našom dome nebude radiť ani nám nič vnucovať, a hovorí – buďte si bratmi, buďte jednotní.“

Toľko mi môžu povedať, keď používajú nesúvislú lámanú angličtinu. Všetci, čo sa učia po anglicky, by mali vedieť, že týmto jazykom sa dá na svete dorozumieť čoraz ťažšie. Podobne je čoraz ťažšie dohovoriť sa po francúzsky, a vôbec akoukoľvek rečou, čo pochádza z Európy. Kedysi Európa svetu vládla, na všetky kontinenty posielala svojich kupcov, vojakov, misionárov a úradníkov, nanútila iným svoje záujmy a kultúru (to posledné v problematickom vydaní). Dokonca v najvzdialenejšom kúte zeme sa znalosť európskeho jazyka pokladala za súčasť bontónu, svedčila o dobrej výchove, ba často to bola životná nevyhnutnosť, základná podmienka pre postup a kariéru alebo podmienka, aby vás vôbec pokladali za človeka. Tie jazyky sa učili v afrických školách, rozprávalo sa nimi v exotických parlamentoch, používali ich pri obchodovaní, v rôznych inštitúciách, na ázijských súdoch i v arabských kaviarňach. Európan mohol cestovať po celom svete a cítiť sa ako doma, všade mohol vysloviť svoj názor a rozumel, čo mu hovoria. Dnes je svet

iný, na zemeguli rozkvitli stovky patriotizmov, každý národ by bol rád, keby jeho krajina bola iba jeho vlastníctvom, spravovaným podľa domácich tradícií. Každý národ má teraz rozvinuté ambície, každý je (alebo prinajmenšom chce byť) slobodný a nezávislý, cení si vlastné hodnoty a vyžaduje si ich rešpektovanie. Je celkom evidentné, že v tomto bode sa všetci stávajú opatrnými a citlivými. Dokonca ani malé a slabé národy (tie najmä) neznášajú, keď ich poučajú a búria sa proti tým, čo by chceli nad nimi vládnuť a nanucovať im vlastné hodnoty (často naozaj pochybné). Ľudia môžu obdivovať čiusi silu, ale radšej to robia z diaľky a nechcú, aby sa vyskúšala práve na nich. Každá sila má vlastnú dynamiku, svoju panovačnú a expanzívnu tendenciu, svoju nemotornú naliehavosť a priam obsedantnú potrebu položiť slabých na lopatky. V tomto sa prejavuje zákon sily, všetci to vedia. Čo však môže urobiť slabší? Môže sa len izolovať. V našom preplnenom a vtieravom svete sa na obranu a na udržanie sa pri živote musí slabší oddeliť, odlišiť, zostať bokom. Ľudia sa boja, že budú pohltení, že ich ošklbú, že im prikážu zjednotiť krok, tváre, názory a reč, že ich naučia rovnako myslieť a reagovať, prikážu prelievať krv za cudziu záležitosť a napokon ich aj tak definitívne zlikvidujú. Preto ten ich nesúhlas a vzdor, ich zápas o vlastnú existenciu, teda aj o vlastný jazyk. V Sýrii zrušili francúzske noviny, vo Vietname anglické, a teraz v Iráne francúzske aj anglické. V rozhlase a televízii používajú už len vlastný jazyk – fársí. Na tlačových konferenciách tak isto. Do väzenia sa dostane každý, kto v Teheráne nedokáže prečítať nápis na obchode s dámskou konfekciou: Do tohto obchodu je vstup pre mužov zakázaný pod trestom uväznenia. Zomrie ten, kto nedokáže prečítať nápis pred Isfahánom: Vstup zakázaný. Míny!

Kedysi som si so sebou po svete vozil malé vreckové rádio a pri počúvaní lokálnych staníc na ktoromkoľvek kontinente som mohol vedieť, čo sa deje na našej zemeguli. Teraz mi toto rádio, kedysi také užitočné, neslúži na nič. Keď pre-

táčam gombík, z reproduktora sa ozýva desať rôznych rozhlasových staníc vysielajúcich v desiatich rôznych jazykoch, z ktorých nerozumiem ani slovo. O tisíc kilometrov ďalej sa ozve desať nových rozhlasových staníc, rovnako nezrozumiteľných. Možno vravia, že peniaze, čo mám vo vrecku, sú odo dneška neplatné? Možno vravia, že vypukla veľká vojna?

Podobne je to tu s televíziou.

Na celom svete, každú hodinu, na miliónoch obrazoviek vidíme nekonečné množstvo ľudí, ktorí nám čosi hovoria, o niečom nás presviedčajú, používajú gestá a grimasy, rozpaľujú sa, usmievajú, pokyvujú hlavami, ukazujú prstom, a my nevieme, o čo ide, čo od nás chcú, k čomu nás vyzývajú. Akoby to boli votrelci zo vzdialenej planéty, akási veľká armáda reklamných agentov z Venuše alebo z Marsu. Ale sú to predsa naši príbuzní, súčasť nášho rodu, tie isté kosti, rovnaká krv, tiež pohybujú ústami, tiež počujeme ich hlas, no nemôžeme im rozumieť ani ň. V akom jazyku sa bude viesť univerzálny dialóg ľudstva? Pár stoviek jazykov zápasí o uznanie a postup, stavajú sa jazykové bariéry, narastá nezrozumiteľnosť a hluchota.

Po krátkej pauze (počas pauzy ukazujú kvetinové polia, naozaj tu majú radi kvety, hroby ich najväčších básnikov stoja v pestrých a bujných záhradách) sa na obrazovke objavuje fotografia mladého človeka. Rozlieha sa hlas moderátora. „Čo hovorí?“ pýtam sa kartárov.

Hovorí meno a priezvisko toho človeka. A hovorí, kto to bol.

Potom nasleduje ďalšia a ďalšia fotografia. Sú tu portréty zo študentských legitimácií, fotky v rámečkoch, fotky z automatov, snímky s pozadím vzdialených zrúcanín, rodinný portrét so šípkou smerujúcou k sotva viditeľnému dievčaťu, aby označila, o koho ide. Každú fotografiu si môžeme prezerať pár sekúnd, počuť moderátora, ako číta súvislý dlhý zoznam mien.

Rodičia prosia o informácie.

Prosia tak už niekoľko mesiacov – stále pociťujú nádej, ktorú podľa všetkého nemá nikto okrem nich. Stratil sa v septembri, v decembri, v januári, a teda v mesiacoch najťažších bojov, keď nad mestami svietila vysoká nehasnúca žiara. Evidentne kráčali v prvých radoch demonštrácie, rovno do paľby guľometov. Alebo si ich z okolitých striech vyhladli ostreľovači. Môžeme si ľahko domyslieť, že každá z tých tvári bola posledný raz videná okom nejakého vojaka, ktorý na ňu zamieril.

Film sa posúva ďalej, je to každodenný dlhý program, počas ktorého k nám dolieha vecný hlas moderátora, a stretávame sa so stále novými a novými ľuďmi, ktorí už nežijú...

Znovu sa objavujú polia kvetov a o chvíľu ďalšia položka večerného programu. Znovu fotografie, ale tentoraz úplne iných ľudí. Najčastejšie sú to starší páni so zanedbaným výzorom, oblečení len tak ledabolo (pokrčené goliere, pokrčené saká), zúfale pohľady, vpadnuté neoholené tváre, niektorým už narástli brady. Každý má na krku zavesený veľký kus kartónu s napísaným menom a priezviskom. Keď sa teraz objavuje ďalšia tvár, ktorýsi z kartárov hovorí: „Aha, to je ten!“ a vtedy všetci sústredene zízajú na obrazovku. Hlásateľ číta osobné údaje a o každom hovorí, akých zločinov sa dopustil. Generál Mohamed Zand vydal rozkaz strieľať do bezbrannej demonštrácie v Tabríze, stovky zabitých. Major Hussejn Farzin mučil väzňov tak, že im pripaľoval viečka a vytrhával nechty. „Pred niekoľkými hodinami,“ informuje moderátor, „vykonala exekučná čata islamskej milície rozsudok tribunálu.“

Ťažko a dusivo je v hale počas tejto prehliadky dobrých a zlých neprítomných, o to skôr, že dávno roztočené koleso smrti sa krúti ďalej a vyhadzuje stovky ďalších fotografií (tých vyblednutých aj tých celkom čerstvých, tých školských aj tých väzenských), tá posúvajúca sa, podchvíľou zastavujúca procesia nehybných mlčanlivých tvári začína napokon tak gniaviť, no zároveň aj priťahovať, až sa mi na chvíľu zdá, že na obrazovke uvidím portréty vedľa sediacych

susedov, ba potom aj svoju vlastnú fotku a začujem moderátorov hlas, ako číta naše mená.

Vraciam sa na poschodie, prechádzam prázdnu chodbou a zatváram sa vo svojej zapratanej izbe. Niekde v hĺbke neviditeľného mesta ako zvyčajne o tomto čase počuť zvuky prestrelky. Paľba sa ozýva pravidelne každú noc, začínajú približne o deviatej, akoby to bolo dané dávnymi zvyklosťami alebo dohodami. Potom mesto zmlkne, no o chvíľu znovu počuť streľbu, ba dokonca aj tlmené výbuchy. Nikto sa neľaká, nikto si to už nevšíma a nikto to nevníma ako ohrozenie (nikto okrem tých, čo sú v dosahu guliek). Od polovice februára, keď v meste vypuklo povstanie a dav si rozobral vojenské sklady, je Teherán ozbrojený, zelektrizovaný, pod rúškom noci sa na uliciach a po domoch odohrávajú veľké drámy, za dňa utajené podzemie dvíha hlavu, zamaskované bojové oddiely vyrážajú do mesta.

Tieto nepokojné noci odsudzujú ľudí na nedobrovoľný väzenský pobyt vo vlastných domoch zamknutých na štyri zámky. Nebola vyhlásená policajná hodina, ale pohybovať sa po uliciach od polnoci do svitania bolo náročné a riskantné. O tomto čase sa pritajené a znehybnené mesto nachádza v rukách islamskej milície alebo nezávislých bojových oddielov. V oboch prípadoch sú to skupinky dobre vyzbrojených chlapcov, ktorí na človeka stále mieria revolvermi, na všetko sa vypyujú, navzájom sa radia, a občas, pre každý prípad, odvedú zadržaných do väznice, odkiaľ sa potom ťažko dostať. Navyše nikdy nemáme úplnú istotu, násilie nemá nijaké identifikačné znaky, nemá uniformy ani čiapky, opasky ani odznaky, sú to jednoducho ozbrojení civilisti, ktorých moc musí človek nekriticky a bez otázok uznať, ak mu záleží na vlastnom živote. Po niekoľkých dňoch sa predsa človek ako-tak zorientuje a začína rozlišovať. Ten elegantný pán vo sviatočnom obleku, v bielej košeli a premyslene vybranej kravate, ten vyštafírovaný pán, čo ide po ulici s puškou na pleci, je celkom iste zamestnaný ako stráž

na jednom z ministerstiev alebo ústredných úradov. Avšak chlapec s maskou na tvári (vlnená pančucha natiahnutá na hlavu, vystrihnuté otvory pre oči a ústa) je miestny fedajín, ktorého nemôžeme poznať ani z videnia, ani podľa mena. Nemáme istotu, kto sú ľudia v zelených amerických bundách, ženúci po meste na aute, hlavne automatov vystrčené von oknom. Možno sú to policajti, a možno jeden z opozičných bojových oddielov (náboženský fanatici, anarchisti, zvyšky tajných zo SAVAK-u*), čo sa hrnú vpred so samovražednou rozhodnosťou, aby sa pustili do sabotáže alebo vykonali pomstu.

V podstate je nám však jedno, kto na nás bude číhať zo zálohy a do čej pasce (úradnej či ilegálnej) vpadneme. Nikto sa nezdržuje takýmito rozdielmi, ľudia sa snažia vyhnúť prekvapeniam a zabarikádujú sa na noc vo svojich domovoch. Môj hotel je tiež zamknutý (v tejto hodine sa ozveny striel miešajú v celom meste so škripotom spúšťaných roliet a rachotom zabúchavaných brán a dverí). Nikto nepríde, nič sa nestane. Nemám komu zavolať, sedím sám v prázdnej izbe, prezerám si fotografie a zápisky položené na stole, počúvam rozhovory nahrané na páskach.

---

* Iránska tajná polícia, ktorú v roku 1957 založil šach Mohamed Reza Pahlaví.

Dagerotypy

*Milý Bože,
vždy dávaš správne duše
do správnych ľudí?
Čo keď sa pomýliš?
Kaťa*

(Deti píšu Bohu*)

Fotografia (1)

Je to najstarší záber, aký sa mi podarilo získať. Vidieť na ňom vojaka držiaceho v pravej ruke reťaz, na ktorej je uviazaný človek. Vojak a človek na reťazi hľadajú sústredene do objektívu, vidno, že to je pre nich závažná chvíľa. Vojak je už starší muž nižšej postavy, je to typ prostého a poslušného sedliaka. Má na sebe priveľkú, zle ušitú uniformu, nohavice sa mu krčia do harmoniky a veľká, nakrivo založená čiapka sa opiera o odstavajúce uši. Celkovo vyzerá skôr smiešne, pripomína Švejka. Človek na reťazi (vychudnutá bledá tvár, vpadnuté oči) má hlavu ovinutú obvazom, evidentne je zranený. Text pod fotografiou hovorí, že ten vojak je starý otec šacha Mohameda Rezu Pahlavího (posledného vládcu Iránu), a ten ranený je vrah šacha Naser-ed-Dína. Fotografia teda musí pochádzať z roku 1896, keď bol Naser-ed-Dín po štyridsiatich deviatich rokoch panovania

---

* E. Marshall, S. Hample: Deti píšu Bohu. Knižná dielňa Timotej, 1999, preložili Marián Andričík a Markéta Urdová

zabitý vrahom pózujúcim na zábere. Starý otec a vrah vyzerajú unavene a je to pochopiteľné – už niekoľko dní putujú z Komu na miesto verejnej popravy – do Teheránu. Ospalo sa vlečú púštnou cestou v horúčave a dusnom rozpálenom vzduchu, vojak vzadu a pred ním vychudnutý vrah na reťazi. Takto kedysi cirkusanti vodievali cvičeného medveďa, čím si v mestečkách popri ceste získavali divákov, ktorí poskytli príspevky na poživeň pre zvierá i pre nich samých. Teraz starý otec a vrah kráčajú unavení, podchvíľou si utierajú pot z čela, z času na čas sa vrah pošťažuje na bolesť poranenej hlavy, no väčšinou obaja mlčia, lebo napokon niet o čom hovoriť – vrah zabil a starý otec ho odprevádza na smrť. V tých rokoch je Perzia krajinou deprimujúcej biedy, nie sú tu železničné trate, konské záprahy má len aristokracia, takže tí dvaja ľudia z fotografie musia do vzdialeného cieľa určeného rozsudkom aj rozkazom putovať peši. Občas natrafia na pár hlinených chalúp. Vyhladnutí otrhaní sedliaci sedia opretí o múr, sú apatickí a nehybní. No teraz, pri pohľade na prichádzajúceho vojaka a väzňa, objavuje sa im v očiach záblesk záujmu, vstávajú zo zeme a obstupujú prachom pokrytých pútnikov. „A kohože to vediete, pán môj?“ pýtajú sa nesmelo vojaka. „Koho?“ zopakuje vojak otázku a potom chvíľu mlčí, aby vyvolal väčší údiv a napätie. „Tento,“ povie napokon a ukáže na väzňa, „tento tu je šachov vrah!“ V hlase starého otca zaznie tón neskrývanej pýchy. Sedliaci sa dívajú na vraha so zmesou zhrozenia a obdivu. Vďaka tomu, že zabil takého veľkého pána, im človek na reťazi pripadá istým spôsobom tiež veľký, ten zločin akoby ho vyzdvihol do vyššieho sveta. Nevedia, či blčať od pobúrenia, alebo pred ním padnúť na kolená. Vojak zatiaľ priväzuje reťaz ku kolu, zatlčenému do zeme hneď pri ceste, skladá si z pleca pušku (je taká dlhá, že siaha skoro až po zem) a vydáva sedliakom rozkazy: majú priniesť vodu a jedlo. Chlapi si škrabkajú hlavy. Keďže v dedine vládne hlad, niet čo jesť. Dodajme, že vojak je tiež z vidieka, podobne ako oni,

a rovnako ako oni nemá ani vlastné meno – nazýva sa me-
nom svojej dediny – Savad-Kuhí. Má však uniformu a pušku
a vyznamenali ho tým, že odprevádza na miesto popravy ša-
chovho vraha; využíva teda takéto vysoké postavenie, ešte
raz prikazuje sedliakom priniesť vodu a jedlo, lebo aj sám
cíti, ako mu hlad skrúca črevá. Okrem toho nesmie pripustiť,
aby človek na reťazi umrel od smädu a vyčerpania ešte pred
popravou, veď potom by v Teheráne museli odvolať také ne-
všedné divadlo, akým je obesenie vraha samotného šacha na
preplnenom námestí. Vystrašení sedliaci, bezohľadne hnaní
vojakom, nakoniec prinesú to, čo majú, a čím sa napokon
živí aj sami: sú to zo zeme vyhrabané zvädnuté koreničky
a plátky vysušených kobyliiek. Dedko a vrah si sadajú do
tieňa k jedlu, s chuťou chrúmajú kobyličky, vyplývajú nabok
krídelká, zapíjajú vodou, a sedliaci sa mlčky, závistlivo pri-
zerajú. Keď sa blíži večer, vojak si vyberie najlepšiu chalupu.
Majiteľov vyhodí von a urobí si z nej dočasnú väznicu. Ovi-
nie sa reťazou, na ktorú je priviazaný zločinec (aby mu neu-
šiel), obidvaja si ľahnú na hlinenú, od švábov čiernu dlážku,
a znavení nekonečným putovaním v páľave horúceho dňa
upadnú do hlbokého spánku. Ráno vstanú a vyrazia na ďal-
šiu cestu do cieľa určeného rozsudkom aj rozkazom, teda na
sever, do Teheránu, cez tú istú púšť, v tej istej rozochvenej
horúčave, podľa doteraz ustáleného poriadku – vpredu vrah
s obviazanou hlavou, za ním hojdajúci sa chvost železnej
reťaze, pridržiavaný rukou vojaka-sprievodcu, a napokon aj
vojak sám, v tej zle ušitej uniforme, taký smiešny vo svojej
veľkej, nakrivo založenej čapici opretej o odstávajúce uši;
keď som ho na fotografii uvidel prvý raz, hneď mi prišla na
um evidentná podobnosť so Švejkom.